

Hezkuntza eta hizkuntzen berreskurapena

Azken hilabete hauetako aktualitate soziolinguistikoa hezkuntzarekin erabat lotua egon da. Izan ere, etorkizuneko hizkuntzen irakaskuntza sistema berriaren aurkezpena egin du Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa sailak. Txosten luze eta ederra www.hezkuntza.ej-gv.net web orrian aurkitu dezakegu. Proiektu ederra zalantzarik gabe, edo beharbada itsusia? Esan ohi den moduan, ikuspegiak moldatzen du begiratzen duguna; alegia, begiradaren abiapuntuaren arabera egokia ikusiko dugu edo desegokia. Dena den, ikuspuntuaren abiapuntua baino garrantzitsuagoa da egitasmoa nola betetzen den ikustea. Hitzen atzetik zer izango den, azkenean paperean idatzitako hitzen atzean zer dagoen, nola ulertzen diren. Ikusi beharko da, beraz, dauden helburuak betegarriak badira, zeintzuk diren burutuko direnak eta nola. Izan ere, terminologiaren atzean gauza asko egon daiteke eta zalantza dezente ere bai. Adibidez, soziolinguistikaren aditu talde bati elebiduna izatea zer den galdetzen diogunean, erantzunak adituen kopurua bezainbat izango dira, eta beraz definizio komun batera iritsi eta onartu behar da; eta gauza bera gertatzen da proiektu guztiekin.

Eztabaida bizi-bizia da, eta hona gogoeta batzuk ekartzea interesgarria izango da.

Abiapuntua

a) *Gizartea*

Gaurko ereduaren abiapuntua 80ko hamarkadaren hasieran koka daiteke. Urte haietan, gizartearen nahi nagusia, egoera soziolinguistikaren bilakaerari zegokionez, euskararen iraupenaren eta berreskurapenaren alde zegoen nagusiki

(Olabuena, e.a.); baina, konpromisoari zegokionez, jendea dirua ordaintzeko prest zegoen baina beste ahaleginik egin gabe (Basterretxea, Lorenzo Espinoza, e.a.).

Aurreiritzi batzuei lotutako pentsamendu bat zabaldu zen: «Euskara ikastea heldua edo nagusia izanik ezinezkoa da. Gainera Euskal Herriaren etorkizuna gazteak dira, beraz umeak eta gazteak euskalduntzen badira (eskolaren bitartez) Euskal Herriko etorkizuna euskaraz izango da edo behintzat elebiduna».

Pentsamendu honen bitartez, heldu erdaldun anitzek ahalegin ekonomikoa besterik ez zuten egin behar. Horrela euskararekiko zuten konpromisoa betetzen omen zuten haien burua zurituz, baina erantzukizun guztia umeek, eskolak eta administrazioak bereganatzen zuten. Horrela izanik, eskola eta hezkuntza publikoarentzat gizartearen nahiak eta itxaropenak betetzea oso zaila zen eta hala da oraindik, pentsamendu horiek oso zabaldua jarraitzen baitute. Dena den, gurasoen nahiak eta ilusioak hurrengo belaunaldiaren bizkarrean uztea oso ohikoa da eta ez da bakarrik hizkuntzarekin gertatzen: futbolari izan nahi zuten gurasoek haien bi urteko semeari pilota polit bat oparitzen diote, eta umea futbolari bihurturik aitak esan ahal izango du «me he visto realizado en mi hijo», gertatutakoaren kontzientzia hartzen badu behintzat, batzuetan hori esango du kontziente izan gabe ere.

Beraz, euskara ikasteko eta biziberritzeko ahaleginak beste batzuen bizkarrean utziz (umeak eta eskola/administrazioa) betetzen zuten garai hartako gurasoek haien euskararekiko konpromisoa. Egia esan, neurri handi batean gaurko egoera ez da asko aldatu; baina euskaltzale gehienek hezkuntzaren porrota azpimarratzen duten bitartean, guraso erdaldunen artean eskolak bere eginbeharrekoa bete duela iritzia oso zabaldua dago: «mi hija, si sabe perfectamente el euskera, lo que no entiendo es por qué no le dan eso del EGA o como se llame». Hori esatea euskara jakin barik paradoxikoa da, baina tira...

Beraz, batzuentzat gutxiegi eta besteentzat nahiko, ez gauden hemen eztabaida sakona epaitzeko, dena den, egia muturren artean egon ohi dela diote.

b) Corpora

Corpusari dagokionez, 80ko hamarkadaren hasieran batua eta euskalkien arteko dikotomia eta barne diglosia gertatzen zen (Rotaetxe); gaur egun, aldiz, neurri handi batean gainditu egin da. Hala ere, barne diglosiak eta corpusaren plangintzak erantzukizun handia daukate oraingo egoeran, eta barne diglosia ez da erabat gainditu.

Izan ere, hiztun osatuen kopuru handi bat galdu egin da diglosiagatik (euskara/gaztelania) eta barne diglosiagatik (batua/euskalkiak). Kualitatiboki galera handia izan da. Hori noski bereziki Bizkaian eta Iparraldean gertatu da.

80ko hamarkadaren hasieran Euskal Herriko egoera orokorra diglosia anitzekoa zen. Alegia, bazen diglosia bat gaztelania eta euskararen artean eta beste bat euskararen barnean euskara batuaren eta euskalkien artean. Oraingo egoera asko aldatu da eta kontu handiz ibili behar da EHko edo behintzat EAEko egoera soziolinguistikoa diglosikoa dela esatean. Iparraldean eta Nafarroan beste kontu bat da eta han egoera diglosiko klasikoa (Ferguson eta Fishmanen ereduaren arabera) oso argia da.

Errepertorioak oso lotuta daude aipatutako corpusaren arazo honi. Izan ere errepertorio jaso eta kolokiala nahasteko joera izan da EAEn. Ondo gogoratu behar dugu batuaren asmoa hizkuntza idatzia eta jaso zela besterik gabe. Baina hemen aipatuko ez ditugun arrazoi pragmatiko eta ideologiko batzuegatik, euskara batua hitz egiteko hizkuntzat eta benetako euskaratzat jo da. Ondorioz, nahasmen bat gertatu da errepertorioetan eta jendearen behar komunikatiboekin ezin izan zaie erantzun. Maila kolokiala eta formala izatea eta ezberdintzea ezinbestekoa baita komunikaziorako. Autore dezentek hitz egin dute batuaren desagokitasunaz eguneroko bizitza egiteko (Sarasola, Múgica, e.a.).

Egoera soziolinguistiko normal batean, eskolaren helburua, hizkuntzari dagokionez, hiztunaren errepertorio formala osatzea izan beharko litzateke. Horretarako hiztegi zabalak eskuraraziz eta erabilera mailen arteko ezberdintasunak ulertaraziz. Egoera diglosiko batean, aldiz, helburua ezin da errepertorio jasoak bakarrik izan, bestela diglosia areagotzeko arriskua dago (egoera post-kolonialistak) edo kontra-diglosia bat abian jartzeko arriskua dago («normalizazio» egoerak).

Hala ere, maila jasoak lehentasuna izan beharko luke eta errepertorioak ondo ezberdindu beharko lirateke. Psikolinguistikaren ikuspegitik hori oso garrantzitsua da. Hizkuntzen ezagutzak ahalik eta zabalena izan behar du barneko mundua ahalik eta zabalena izateko (Bakthine). Jendearen asebetetzea honi lotuta dago. Hizkuntza gutxi ezagutzeak eta egoera elebidunetan hizkuntzen arteko desorekak frustrazioa sortzen dute. Barneko mundua bera lotuta, murriztuta dagoelako, edo barneko mundua adierazi ezin delako. Gainera, barneko mundua murriztua bada arazo baten aurrean, adibidez, irtenbideak aurkitzeko zailtasunak agertzen dira. Egoera berriei egokitzeko zailtasunak ere agertzen dira.

Aurrera begira

a) Egoera soziolinguistikoa

Jarrerari dagokienez, EAEko egoera soziolinguistikoa oso baikorra da momentu honetan. Dena den, plangintzaren aurkako iritzi gogorrak agertzen eta zabaltzen ari dira azken urte hauetan. Hainbat faktore direla medio (egoera soziolinguistikoa, egoera ekonomiko gero eta zailagoa, immigrazioa, e.a.) iritzi ezkor bat zabaltzeko arriskua dago (eta zabaltzen ari da): gizarte hau egoera diglosikoan bizi da (kasu honetan kontra-diglosikoa): euskarak goi mailako lanpostuak lortzeko balio du (administrazioa = pribilegioa), erdarak aldiz behe mailako lanpostuentzako.

Plangintzak jendearen nahia izan behar du oinarri, bestela nekez egingo du aurrera; eta horretarako eskolaren pape-

ra handia da. Izan ere, plangintzak ezagutzaren zabalpena eta demokratizazioa EAE osoan lortu beharko luke, aurretik aurkeztutako iritzia zabal ez dadin. Baina ez hori bakarrik, helduei zuzendutako plangintza zehatzak, tokian tokiko egoera soziolinguistikoei egokituak, bultzatu behar dira ere. Horrekin ez dut noski egiten den lana gutxietsi nahi, plangintzak oso zehatza izan behar duela adierazi baizik, helburuak oso altu kokatu baitira.

Legeak hizkuntzei lotuta ezartzen dituen betebeharrak modu negoziatuan eta gizartearekin bat eginda erabakitzen ez badira, diglosia sortzen da. Diglosia hizkuntzen estatusari lotuta dagoen gizarte arazoa izaten da. Askotan legeak sortzen ditu estatusari lotutako arazo horiek, legeak gizartearen praktikarekin bat ez datorren prestigio bat ezartzen duelako. Hortaz, gizartean euskara jakiteko nahia bultzatu behar da, euskararen beharra, euskarari lotuta dauden hainbat aurreiritzi apurto behar dira: euskararen zailtasuna, euskara gaztetan ikasi behar dela, norbanakoaren garapen integrala euskaraz osa daitekeela frogatu behar da, e.a. Eta hori guztia ez bakarrik maila teorikoan, baizik eta praktikoan ere. Euskararen onarpen teorikoa altua baita maila guztietan, baina maila praktikoan ez da horrela.

Ikastetxeen egoera soziolinguistikoa dagokionez, alde-rantzizko egoera diglosikoari aurre egin beharko zaio: izan ere, ikerketa askotan frogatu denez, eskolako eremua zenbat eta informalagoa izan orduan eta txikiagoa da euskararen erabilera. Arazo hau konpondu behar da, egoera orekatu beharko litzateke. Dena den, ardura guztia eskolarena dela pentsa liteke?

b) Eskolaren erantzukizunaz

Europako hizkuntza «txikien»/minorizatuen ordezkape-na, maila kuantitatiboan, XIX. mendearen bukaeran eta bereziki XX. mendearen lehenengo erdian gertatu da. Ordezkapenaren tresna edo bide nagusia eskola izan zen garai hartan.

Galera kuantitatibo handiena eskolaren bitartez egin zenez, orain eskolari eskatzen zaio hizkuntza biziberritzeko ahalegina. Alegia, eskolak egin zuen gauza bera egin beharko luke baina alderantziz, hizkuntza minorizatuen mesedetan.

Hala ere garaiak eta egoerak ez dira berdinak. Eskolaren lekua askoz txikiagoa da orain: umeek eta gazteek esna-orduen ehuneko gutxi ematen dituzte eskolan. Gainera, estimulu linguistikoak ugartu egin dira gizarte honetan eta haien sorlekua gero eta anitzagoa eta urrunagoa da.

Prestigioaren aldetik ere, eskolaren egoera askoz prekarioagoa da. Garai hartan eskola erreferentzia nagusia zen eta irakaslearen hitza ez zen zalantzan jartzen; gaur egun aldiz ia kontrakoa gertatzen da. Eskolak ezartzen dituen arauak eta hizkuntza ez dira erreferentzia nagusiak. Orain erreferentziak beste toki batzuetan aurkitzen dira: telebistan, kirolean, e.a.

Horregatik guztiagatik eta bereziki maila jasoarak erakusten duelako, nekez prestatuko ditu eskolak (bakarrik behintzat) hiztun oso batzuk, euskara erabiliko dutenak eta euskaraz biziko direnak.

Eskolaren erantzukizuna euskararen biziberritzearen ahaleaginean erlatibizatu behar da beraz. Katekesia eskolan ikas-teagatik ez gara bihurtzen gero apaiz ezta ere fededun; hizkuntzarekin berdin gertatzen da.

Ikusi dugunez, eskolaren mugak argiak direla dirudi. Hala ere, kasu praktiko bat hartuta, eskolak kanpoko hizkuntza batean hiztun ia oso batzuk nola presta ditzakeen ikusiko dugu. Bizkaiko frantses kolegioko ikasleak adibidez ia hiztun osoak dira frantsesetik eta osoak gaztelaniaz. Beraiekin hitz egitean, nekez sumatzen zaie, hasiera batean behintzat, frantsesak ez direla. Beraz, frantsesa ez den ingurune batean maila altuko hiztunak lortzen dira. Hortik galdera bat dator kiguru burura: euskararen ingurunean nola ez du lortuko eskolak hiztun oso batzuk egitea?

Hemen berriz ere maila kualitatiboa aipatu beharko dugu. Izan ere, Algortan frantses hiztun ia osoak lortzen badira

ere, Frantzian bertan auzo batzuetan arazo larriak izaten dituzte eskolak gauza bera lortzeko bertoko gazteekin, eta askotan ez du lortzen. Arrazoiak anitz dira eta EAEn eta Frantzian antzekoak lirateke. Dena den, hemen EAeko egoera aipatuko dugu bakarrik:

- Irakasleen prestakuntza hizkuntza mailan eta maila pedagogikoan.
- Ikasgelen betetze maila.
- Ikasten den hizkuntzari ematen zaion garrantzia (ikastetxearen filosofia, irakaslea, gurasoa, ikaslea eta erreferentzialak diren pertsonak ikastetxeari lotuak).
- Ikasteko materiala (liburuak, iturriak, e.a.).
- Hizkuntzarekiko enpatia: hizkuntzaren kulturak interesgarria izan behar du gaztearentzat, komunikatzeko eta *bestea* ulertzeko interesa izan behar du. Normalean, hizkuntza bat irakasteko, hizkuntza ez ezik kultura ere irakasten da. Enpatiari dagokionez, autore dezenteek aipatzen dute euskara despolitizatu behar dela (Atxaga, Sarrionandia, e.a.). Hurrengo puntuarekin lotura egiteko erdaldunen aurreiritzi bat apurtu behar da: Euskal Herriko (maila geografikoan ulertuta) kultura ezin da bakarrik gaztelaniaz ulertu. Alegia, honelako esaldiak ez lirateke entzun edo pentsatu behar: «¿Para qué aprender euskera? Total, todo el mundo habla castellano y no me pierdo nada del País Vasco hablando sólo en castellano».
- Aurreiritziak eta errepresentazioak: euskara hizkuntza zaila dela, txikitatik ikasi behar dena, e.a. Halako aurreiritziak apurtu behar dira. Aditza adibide argia izan daiteke, euskarazko aditz taula osoa pare bat orrialdetan sartzen da, ez da gauza bera gertatzen hizkuntza erromanikoetan non salbuespenak anitz diren.
- Hizkuntzalaritza, estrukturalismoa eta komunikazioa: gazteen arabera maila gramatikala baino ez da irakasten, eta urtetan zehar klaseak errepikakorrek dira (Lezeta...).
- ...

Luzaro jarraitu ahal izango genuke gogoetak eginez eskola eta hizkuntzaren berreskurapenari buruz eta luzaro jarraitu beharko dugu Euskal Herriko egoera soziolinguistiko eta administratibo anitza ikusita, baina hemen lekua eta denbora agortzen ari zaizkigu. Pentsa dezagun eta elkartu ditzagun iritziak, beraz, munduko ezagutza soziolinguistiko eta aniztasun linguistikoa aberastu dezagun...¶